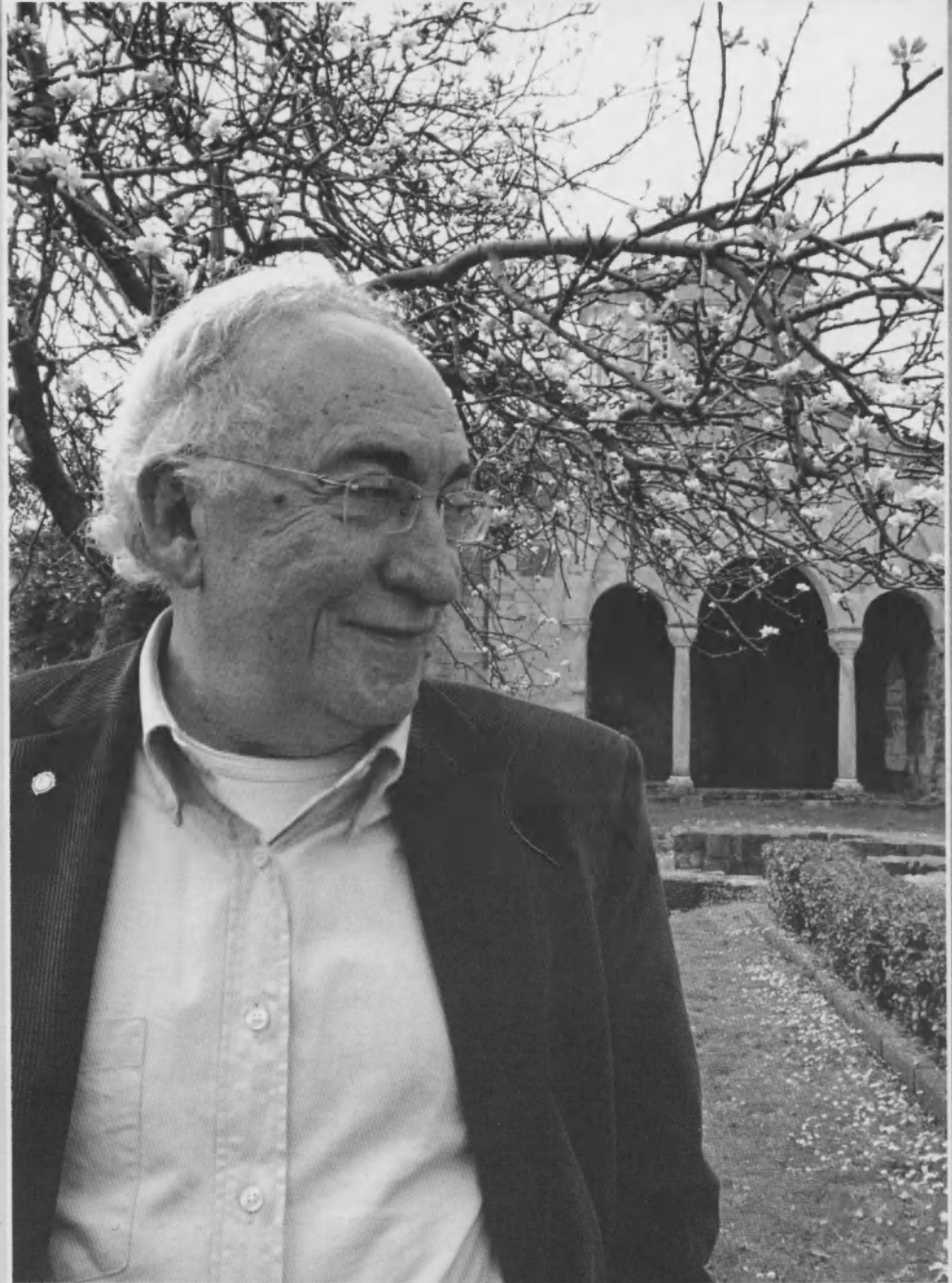

ada

ISSN 1304-6160

hilmi yavuz
kenan sarıaliođlu
serdar bedii omay
âsuman omay
fahri tuna
aydın afacan
ahmet demir
ertuđrul aydın
hayrettin orhanođlu
ahmet dođan
ali hikmet
ercan yılmaz
m. fatih kanter
taner namlı
murat ergin
maksut yiđitbaş
serkan türk
arzu alkan
duygu seđkin
burçak kara
mustafa fırat
halil ibrahim düzenli
seyfullah ışıık

'her zaman bir başka ada vardır'

dosya

HİLMİ YAVUZ

8

ada

edebiyat - kültür

"her zaman bir başka ada vardır..."

ISSN 1304 - 6160

üç ayda bir çıkar
2007

sahibi
serkan türk

yazı işleri müdürü
ayşe eren

genel yayın yönetmeni
ercan yılmaz

yayın danışmanı
arzu alkan

kapak fotoğrafı
murat ergin

kapak tasarım
gamze erkivanç

sayfa tasarım
hakan sümer

görsel tasarım
murat ergin

yazışma adresi
3 nolu erdoğan mah. köseoğlu cad. köseoğlu apt. c blok no: 9/b trabzon
*
p.k. 203 trabzon

iletişim
462 223 41 36 - 505 496 94 93

e-posta
ada_nil@yahoo.com

dizgi - baskı
eser ofset matbaacılık
tel: 0462 321 53 38

ada ticari amaçlı bir dergi değildir.
yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir.
gönderilen yazılar iade edilmez
ada adı kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

4. hilmi yavuz / sahih şiirler
6. kenan sarıaliođlu / ayna'mda hilmi yavuz
7. serdar bedii omay-âsuman omay / hilmi yavuz ve hurufi şiirler
12. fahri tuna / gülün büyük ustası; hilmi yavuz
14. aydın afacan / bellek ve 'dionysia'
18. hilmi yavuz / hilmi'nin çocukluđu
19. ahmet demir / şiir için bir başka tractatus: hilmi yavuz'un şiir anlayışı
22. ertuğrul aydın / hilmi yavuz'un yolculuk şiirleri üzerine bir yolculuk
24. hayrettin orhanoğlu / şiir geldi imgeye dayandı
28. ahmet dođan / gelenekten geleceđe: sebk-i hindî ve hilmi yavuz şiiri
34. ali hikmet / babam hilmi yavuz
35. ercan yılmaz / hilmi yavuz'la söyleşi
38. hilmi yavuz / nâzım hikmet
39. m. fatih kanter / metinlerarası va yaşamlararası geçişkenlik bağlamında hilmi yavuz anlatısı
42. taner namlı / hilmi yavuz, âh evet
43. murat ergin / golgotha
44. maksut yiğitbaş / hilmi yavuz'un şiirinde üç durak
46. hilmi yavuz'un akşam ve hançer şiirinin serüveni
52. serkan türk / zamanın raylarında taormina
54. necatigil ve hilmi yavuz
56. arzu alkan / rüzgârı yazan şair
58. duygu seçkin / o'nun şiiri güzel bir kadına benzer
60. burçak kara / taormina ve dađ
61. mustafa firat / hilmi yavuz'un bir şiirine bakış denemesi
64. ercan yılmaz / barınak'tan anayurt'a bir ara durak: çöl
66. hilmi yavuz / dođunun şairleri
67. hilmi yavuz / dođunun sevdaları (I)
68. halil ibrahim düzenli / yüzeyler ve derinlikler:
şair hilmi yavuz'un dilinden mimar turgut cansever'i dinlerken akla gelenler
70. hilmi yavuz / turgut cansever'in kendi dilinden sanat ve mimarlık felsefesinin müzakeresi
74. hilmi yavuz / kalp kalesi
75. hilmi yavuz / büyü'sün, yaz
76. hilmi yavuz / kaab ile hırka
77. hilmi yavuz / eşrefoğlu rumi'ye şiirler
78. hilmi yavuz / çöl, yollar, hırka
79. hilmi yavuz / harfler ve melâl
80. seyfullah ışık / seçme kaynakça
91. fotođraflarla hilmi yavuz

sevgili *ada* okuyucuları,

yetmiş yıllık bir ömür. bir şair ve yazar olarak sadece edebiyatımızın değil, entelektüel / mütefekkir kimliğiyle de Türk düşünce hayatının özgün ve müstesna kalemi... gelenek ile modern'i âdetâ sırmalı bir çiğdemde birleştirerek gelecek kuşaklara sunun bir usta...

Necatigil'in mısraıyla, 'asfalt ovalarda yürüyen abdal'... dolu dolu yetmiş yılı geride bırakan *Hilmi Yavuz*, Külebi'nin deyişiyle ölümsüzlüğü de sırtlamış gidiyor...

kelâma can vererek daha şimdiden bu kubbede bir hoş sadâ bırakan Hilmi Yavuz ustayı, 'bâkî kalacak sâhife-i âlemde adınız' diyerek selâmlıyor, kendisine uzun ömürler diliyoruz.

bu özel sayının hazırlanmasında, Hilmi Yavuz'un ceviz sandığını bizlere açarak büyük katkı sağlayan sevgili Seyfullah Işık'a; fotoğraflarını kullanmamıza izin veren Yaşar Bedri Özdemir'e ve yazılarıyla bu sayımızda yer alan tüm yazarlarımıza teşekkürlerimizi bir borç biliriz...

METİNLERARASI VE YAŞAMLARASI GEÇİŞKENLİK BAĞLAMINDA HİLMİ YAVUZ ANLATISI*

Yaşam bir kurgudur ve postmodern anlatı da bu kurguyu metinle ilintili hale getirir. Hilmi Yavuz anlatısında da yaşamdaki kurgulanış bilmecesi metne taşınmış olur. Zamanın sürerliğinden oluşan yaşamlar ile yazının sürerliğinden oluşan metinler de birbirleriyle ilintilidir. Hilmi Yavuz'un özellikle üç anlatıda vurguladığı "hayatımız mülemma" ibaresi de bunun kanıtı niteliğindedir.

Taormina ile başlayan postmodern anlatı üçlemesinde Hilmi Yavuz aslında ne yapacağını çok iyi bilmekle birlikte kendini kaleminin / düşüncelerinin emrine de vermiştir. Las Meninas tablosundaki gibi resmin ya da kurgunun/ anlatının içindekiler, dışındakiler (okuyucular) ve anlatıcı aynı düzlem içerisinde. İşte felsefi bağlamda düşündüren ve sorgulayan bu biçem tarzı ile anlatılanlar ve kahramanların dünyalarına girilir. Metni anlatanın, anlatı içerisinde yer alması hikaye ve roman türleri açısından yeni olmamakla birlikte yazar-anlatıcı-anlatı bağlamında metinle kurulan ilişki ki bu ne hikaye ne romandır, yeni ve postmoderndir.

Üç Anlatı'nın ilki olan **Taormina**'da dikkati ilk çeken şey bir düşülke ya da bir imge yakalama/oluşturma arzusudur. Daha önceleri Türk edebiyatında Haşim'in O Belde şiiri ve Peyami Safa'nın Yalnız romanındaki Sinerenya imgeleri burada Taormina olur. Taormina aslında yeryüzünde olmayan bir yer ya da ad değildir. Sicilya'da bir kent adıdır fakat bu anlatıda işleniş ve hizmet ettiği amaç çok farklıdır. İnsanın sığındığı bir düşülkeden de öte her an sığındığı bir imgelemin adıdır Taormina. Anlatıdaki imgelem unsuru ile düşünceler arasında kurulan bağ neticesinde bir felsefe-kurgu karşımıza çıkar. Hilmi Yavuz bu felsefe kurguyu şu şekilde okuyucu ile paylaşır: "*Buraya kadar anlattıklarımın hiçbir anlamı olmadığını biliyorum. Aslında 'Taormina' bahane, belki! Ben bir felsefekurgu yazmak istiyordum; 'bilimkurgu' (science fiction) olur da felsefekurgu niye olmasın? Ben öteden beri, felsefenin bir kurgu*

* Bu makale 15 Nisan 2006 tarihinde Trabzon'da düzenlenen "Doğumunun 70. Yılında Hilmi Yavuz" Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur.

** Arş. Gör., Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

olduğunu savunmuşumdur, kurmaca olduğunu!" (Yavuz, 1995:31) Bu kurgulanış düzenini metin-yazar-okur bağlamında yaşamın kendisiyle birebir ilişkilendirildiğine şahit oluruz:

"Ama 'Taormina', ikizler imgesiydi. Daha açık söylemem gerekirse Taormina'nın bir yakasındaki (kıyısındaki) insanlar da, öteki yanındaki (kıyısındaki) insanlara tıpatıp benziyorlardı. Elbette olanaklıdır bu- şaşmamak gerek! Bu da sanki imgenin bir yanı, öteki yanının aynadaki görüntüsüymiş gibi, bu kıyıdağilerin eylemlerinin, tastamam öteki kıyıdağilerin eylemlerine uyması anlamına geliyordu. İmge (Taormina) aynayla çoğaltılmış gibiydi; ama, öyle değildi gene de..." (Yavuz, 1995: 11)

Taormina'da geçen bu satırlar ayna imgesi ile özdeşik olarak metin (text) ile yaşam arasındaki ilintiyi imlemektedir. Yaşamdaki görüntü seviyeleri, metin olarak okuyucunun, yazarın, kahramanların aynadaki yansılardır. Füsün Akatlı'nın deyiimiyle "Taormina; arka planıyla, tek ve çift sayılara bölümlenişindeki bakışım ve metonimi düzeniyle, "oyun" a dayalı mantığıyla, özgün bir entelektüel metin. Topolojik çözümlemeleri, paradigma-sentagma eksenlerini, imbilimsel (semiotik) göndermelerini ayrı okursanız, yer yer, halis muhlis bir felsefe metni. Bir yanıyla da, bir parodi, bir pastiş belki." (Akatlı,2000: 77)

Taorminanın başkahramanı Yusuf Horoz bu felsefekurgu metnin ardından roman yazmaya karar verir. Bu romanı otobiyografik olarak yazacaktır. "*ve bir gün nescafeme süt koymayı unutarak, romanıma başladım:"* (Yavuz, 1995:45) Yazılmaya başlanılan roman Yusuf Horoz: Y.H. ya da aynadaki gönümü ile H.Y.: Hilmi Yavuz'un otobiyografik romanıdır ya da Gıyaseddin'in dediği gibi *metonimi*'dir. Ve böylelikle anlatının sonu ile başı aynı noktada birleştirilerek anlatılan bölümlerin hangisinin gerçekte roman denemesi olduğu muğlak kalır. Bu muğlaklık ise aslında yaşam ile kurmaca arasındaki ilişkiyi de imlemektedir.

Üç Anlatının ikincisi olan, **Fehmi K.'nın Acayip Serüvenleri** anlatısında ise yine anlatılanlar ile anlatı, gerçek ile kurgu arasındaki bağ irdelenir. Anlatının gerçekte kahramanı gibi görünen Fehmi K.'nın yaşadıkları ile anlatıyı yazan Hilmi Yavuz'un yaşadıkları, eş zamanlı ya da iç içe geçmiş şekilde aktarılır. Fehmi K. ile Hilmi Yavuz arasındaki karmaşık dünya üstkurmaca tekniği ile okura sunulur. "Türk edebiyatında üstkurmacanın en çarpıcı örneklerinden biri olan Fehmi K.'nın Acayip Serüvenleri'nde yazar/anlatıcı, metnin kurgusunu nasıl yönlendireceğini meta düzlemde okura anlatır: "ben bu anlatının yazarı olarak, Fehmi Kavk'ın yalnızlığı-

na izin vermeyeceğimi sizlere, siz okurlara açık açık söylemekten gurur duyuyorum". Kurmacanın kurmacası demektir bu; edebiyatın kendini anlatması anlamına gelir." (Ecevit, 2004:99)

Fehmi K., anlatının içerikteki kahramanı görünümünde karşımıza çıkar ilkin. Fakat anlatı ile gerçeklik birdenbire hemhal olarak içiçe geçtiği için anlatı yazarı Hilmi Yavuz devreye girer: "Bu anlatının yazarı anlaşılabilir Rumelhardt'ı okumuş olmalıdır Bu gibi yazarlık oyunlarının, biz iyi okurların gözünden kaçmayacağını Hilmi Yavuz'un iyi bilmesi gerekir." (Yavuz, 1995: 92) İşte tam bu noktada yazar Hilmi Yavuz, okur Hilmi Yavuz ve kahraman Hilmi Yavuz kesişir. Bu kesişim zaten postmodern anlatının bir gereği gibidir. Metin, yaşamla arasındaki koparılamaz ve inkâr edilemez geçişkenliğini ispatlar. Tıpkı metinlerarasılık yönteminin yaşamlararası ya da yaşam-metin arası geçişkenliği gibi.

Anlatının metin düzleminde karşımıza çıkan kahramanları Fehmi K., Selim Taşıl ve Anette'dir. Bu üç kahramanın özellikle de Fehmi K. ile Anette arasındaki aşk ilişkisinin belirli bir düzlemde ön plana çıkarılmasına karşın metnin diğer boyutunda anlatı yazarı Hilmi Yavuz'un yaşamı irdelenir. Dilek Doltaş'ın tespitiyle "Fehmi K.'da zaman birimleri arasında varsayılan sınırlarla kimlik sınırları, onlara ilişkin kültür özellikleri arasındaki belirleyici özellikler dönüşüme uğratarak bir kez daha sorgulanır. Örneğin anlatı kahramanları bazen değişik yüzyılların söylemleriyle bazen de başka anlatı kahramanlarının biçemleriyle konuştururlar. Okur ve anlatı kahramanı rollerini birlikte taşıyan İzzetin Şadan Bey'in konuşma biçemi zaman zaman anlatı yazarının kendisi tarafından zaman zaman ise anlatı kahramanına dönüşen yazarın babası tarafından benimsenir Böylece biçem-kimlik ilişkisi sorunsallaştırdığı gibi değişik zaman birimlerinin dil yoluyla tanımlanmasına ve sınırlandırılmasına olanak verilmez" (Doltaş, 1996: 23)

Hilmi Yavuz'un anlatılar arasındaki kendi yerini tespiti bu anlatıda da kendini göstermektedir. Anlatı düzlemi ile gerçek yaşam arasındaki mesafe ilkesini hiçe sayan bir tutum sergileyen yazar; "Biz Selim Taşıl, Anette (soyadı, Soyberk mi olsun!), Fehmi K. kumpanyasını bir yana bırakalım da, kendimi anlatmaya başlayayım. Doğrusu bundan önceki anlatıda (adı Taormina idi), kendimi uzun uzun anlattığımı düşünüyorum da, bu anlatıya acaba ne kaldı? diye sormaktan kendimi alamıyorum. Belki de size,

Hilmi Yavuz ÜÇ ANLATI

TAORMINA
FEHMI K.'NİN ACAYİP
SERUVENLERİ
KUYU

2 BA İM

sadece anekdotal sayılabilecek (aslında, Taormina'da da öyle yapmıştım ya!) küçük, ama -bence yaşamım açısından, çok önemli bazı anekdotlar anlatacağım." (Yavuz, 1995:114) diyerek kendine döner. Aslında bu dönüş sadece hayal dünyasından çıkıp hakikate yönelme anlamını taşımaz. Belki de kahramanların birliği ya da birlikten hareketle parçalanarak çoğalması anlamına gelir. Yani tüm anlatı kahramanları özde bir Hilmi Yavuz, Hilmi Yavuz ise anlatı kahramanlarının hepsidir.

Anlatı üçlemesinin sonuncusu

Kuyu ise, anlatı yazarının bir kuyuda anlatı yazma, daha doğrusu kendi ölümünü yaşayıp yazma arzusu/ izleştiği üzerine oturtulur. Gerçekte böyle bir şey olamayacağına göre, kahramanın kendi ölümünü yaşayıp yazacağı tek ihtimal bir anlatı/metin yazarak bunu gerçekleştirmektir.

"Hilmi Yavuz'un aşmak istediği tastamam buydu: Bu Gedankenexperiment'i tersine çevirebilmek- ölümü, kendi ölümünü yaşayabilmek ve bunu, sanki bir öteki'nin (başkasının) ölümünde seyrediyormuş -gibi- değil'e en yakın bir deneyim olarak yaşamak! Kuyuyu, bu deneyimin anlatısı için seçmesinin nedeni buydu!" (Yavuz, 1995: 171)

"Kişinin kendi ölümünü yaşayıp yaşayamaması bir yana, bunun hikâye edilip edilemeyeceği de ayrı bir meseledir. İşte, bu sorunsalın irdelenmesi de, kitabın felsefi boyutunu oluşturuyor. Nasıl, Velasquez'in Las Meninas (Nedimeler) adlı tablосunda ressam, resimdeki aynada görülmesi gereken kendisi iken kral ve kraliçeyi aynanın içinde; kendisini de tablonun içinde resmetmişse" (Tarım, 1996: 42) Hilmi Yavuz da bu anlatıda hatta anlatıların tümünde gerçekleştirir.

Kuyu anlatısında kahramanın kendi ölümünü yaşama sorununun yanı sıra ironik bir anlatım tarzı da kendini gösterir. Postmodern anlatının bir parçası haline gelen ironi, Kuyu'da Hilmi Yavuz'un süzgecinden geçerek alımlı bir hal alır. Çocukluk hatıralarında bir güneydoğu kentinde yer alan kuyu ve bu kuyuya düşen topun yerine kuyudan kedi çıkması, hımbıl muhasebeci Neci Bey ile İzzetin Şadan Bey'in karısı Müstehase hanımla olan ilişkisi gibi.

Kuyunun metaforik bağlamda da ele alındığı anlatıda, anlatıcı kahraman Hilmi Yavuz ya da Neci Beydir. Daha doğrusu Hilmi Yavuz'un anlatı aynasındaki karşılığıdır. Çocukluk anılarından hareketle zenginleştirilen metnin içerik düzleminde postmodernizme bağlı olarak metinlerarasılık yöntemiyle birden fazla metne göndermede bulunduğu görülür.

Kuyu anlatısında ilk anlatıda kurgunun içinde olanlar ile kurguya hazırlayanlar yani Las Meninas'a gönderme yapılır. Burada kuyucu- o kuyucu benzeşiminden faydalanılır. Yani kuyuya giren ile okuyucu arasındaki bağ.

Üç Anlatının tümünde de görülen metinlerarasılık aslında yine Hilmi Yavuz'un "hayatımız mülemma" ibaresine götürür okuyucuyu. Bu ibare hem anlatıların anahtar ibaresi hem de Hilmi Yavuz'un hayat felsefesidir.

*"hayatımız mülemma
sözünü nasıl da kaydetmişim!*

Evet, sonraları Hilmi Yavuz, bunu, bir yaşam felsefesine dönüştürecektir." (Yavuz, 1995: 177)

Mülemma olan şey sadece Hilmi Yavuz'un hayatı değildir elbette. Tüm hayatlar aynı paralelde mülemmadır. Aynı zamanda tüm hayatlar gibi tüm metinler de mülemmadır. Postmodern edebiyat ile birlikte özellikle gündeme gelen metinlerarasılık, artık bir metnin anlamının sadece kendi içersinde aranmaması gereğini vurgular. "Metnin anlamına artık yalnızca salt metnin kendi içersinde, yazarın öteki yapıtlarına, saplantılarına, beğenisine vb. bağlı kalarak değil, ayrışık metinlere dayanarak da ulaşılır." (Aktulum,2000:165-166). bu bağlamda Hilmi Yavuz'un Üç Anlatı'sında sıklıkla başvurduğu bu yöntem de başarılı bir yol izlediği görülür. Felsefeden tasavvufa varıncaya kadar geniş bir yelpazede metinlerarasılık yöntemi kullanan yazar anlatı türünün gereğini yerine getirmiştir. Çoğulcu anlatımın ön plana çıktığı anlatılarda artık edebiyat neyi yazdığını değil de nasıl yazdığını ifşa çabasına girer. *"Aslında, bu anlatı neyi anlatır? Diye sormanız da söz konusudur, (çünkü, burada sadece anlatıcıları değil, okurları da tasarlamak durumundayım), yanıtım, bu anlatı, anlatı'yı anlatır olacaktır. Size şunu söylemeliyim ki, hiç de alçakgönüllü davranmıyorum burada: - Yazarlıkta en zor olan, anlatı'yı anlatmaktır Yoksa herkes, birşeyler anlatabilir, okur da ağız açık ayran budalası gibi, bu birşeyleri gerçekten bir şey sanabilir."* (Yavuz, 1995: 123) Bu çaba ile birlikte kurmaca/ üstkurmaca dünyanın sınırları delinir. Ve anlatının içersine metinlerarasılık dışında **oyun, ironi ve parodi** girer. Özellikle ironi modern roman ve sonrasında postmodernizme giden yolda büyük bir hazine niteliği taşır. Hilmi Yavuz ironi'nin anlatılar içersindeki yerini şu şekilde değerlendirir: "Trajedi Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Modernleşmeyi kodlama tarzıydı; ironi ise Oğuz Atay'ın! Türk Modernleşmesi Tanpınar'ı da, Oğuz Atay'ı da Doğu ile Batı arasında bir bilinç yirtulmasına, bir "iki arada bir derede kalmışlık"ı parodi ile olumsuzlayıp aşmayı deniyor. Bunu belki burada söylemem gerek: benim Fehmi K.'nin Acayip Serüvenlerinin; işte tastamam bu bağlamda, bu ikilemi parodi ile aşmayı deneyen bir anlatıydı;

Kuyu da!..." (Yavuz, 1999:84-85) "Postmodern edebiyat yapıtlarının "olmazsa olmaz"ları arasında, metinle metni dışarıdan değerlendiren meta-metin birbirine geçmesi, ironi ve parodi sayılabilir. Postmodern yazarların kulaklarından bir "Meçhul Münekkid" in şu sözleri hiç çıkmıyor olsa gerek: "Olmazsa olmaz'lar olmazsa, hiçbir şey olmaz." (Nitekim olmadı da!) Kitab-ı Dudivani'de postmodern edebiyatın bu "olmazsa olmaz"ları hep birlikte yer alıyor. Metinler (kâinatlar) birbirine girer, bir meta-metin bu geçişken metinleri hizaya getireyim derken, iyice birbirine karıştırır, meçhul bir meta-yazarın kalem darbeleri satır aralarında hissedilir-ken, bu meta-metin ve meta-yazarın parodisi çıkıyor ortaya" (Behçet Çelik, Cumhuriyet Kitap, 15.07.2004)

Türk romanının modernleşme sürecinden postmodern sürece geçişte göz ardı edilen ve anlatıları derinden etkilediğine inandığım Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü romanına gönderme yapmak burada tam zamanıdır diye düşünüyorum. Çünkü Oğuz Atay'ın milat olarak kabul edilen Tutunamayanlar romanı ve ardından gelenlerin bu eser sayesinde varolduklarına inanıyorum. İronik anlatımın ve Hayri İrdal'ın Türk roman kahramanları arasında özgün bir yerde olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Burada şunu da belirtmek gerekir ki ironik anlatım tarzı Tanpınar'ın romanının ardından Tutunamayanlar'da ve sonraki diğer eserlerde görülür.

Hilmi Yavuz'un şair kimliğinin gölgesinde kalmasına karşın anlatı yazarlığı konusundaki ustalığını önemle vurgulamak gerektiği kanaatindeyim. Özellikle Türk romanının ve hikayesinin konu ve bu konuları ifade ediş bakımından kısır bir döngü içersine girdiği bir dönemde farklı bir tarz oluşturmayı başarmıştır. Bu farklılığı ise Yavuz'un sadece şair değil bir nesir ustası olduğunun göstergesidir.

Kaynaklar

- Akatlı, Füsün** (2000), "Kültür Adamı, Felsefeci, Yazar, Şair Hilmi Yavuz'a Yaklaşımlar", Dil Dergisi, (Hilmi Yavuz Özel Sayısı), S.91, s.70-78
- Aktulum, Kubilay**, (2000), Metinlerarası İlişkiler, Öteki Yay., Ankara
- Çelik, Behçet** Cumhuriyet Kitap, 15.07.2004,
- Doğtaş, Dilek**, (1996), "Türk Yazınında Postmodernizm: Fehmi K.'nin Acayip Serüvenleri", Varlık, S.1070, s.20-23
- Ecevit, Yıldız**, (2004), Türk Romanında Postmodernist Açılımlar, İletişim Yay., İstanbul
- Tarım, Rahim**, (1996), "Üç Anlatı dolayısıyla Hilmi Yavuz'un "Kuyu"su", Varlık, S.1065, s.41-44
- Yavuz, Hilmi**, (1995), Üç Anlatı Taormina-Fehmi K.'nin Acayip Serüvenleri, Kuyu, Can Yay., İstanbul,
- Yavuz, Hilmi**, (1999), İslam ve Sivil Toplum Üzerine, Boyut Kitapları, İstanbul